

KİTAP İNCELEME

REKLAM TEORİLERİ: REKLAMIN İNSAN DAVRANIŞINA ETKİLERİ

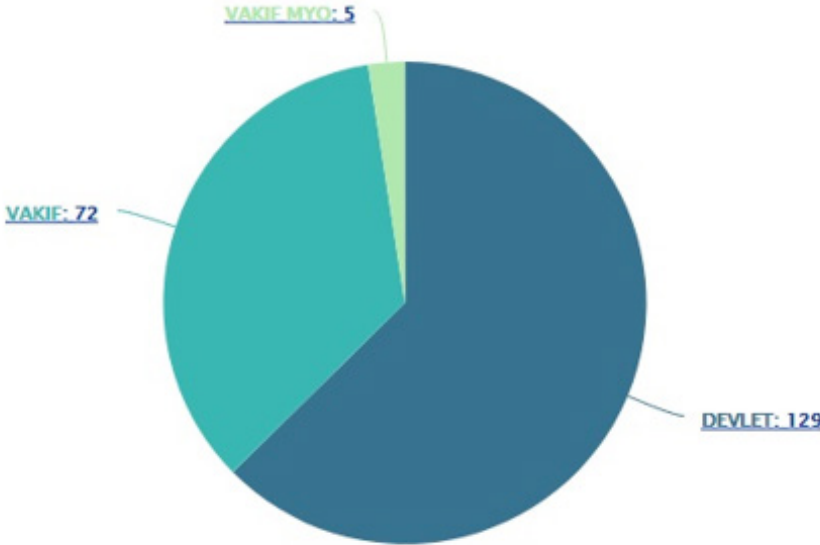
EDİTÖRLER: Prof.Dr.Ali Atıf Bir, Prof.Dr.H.Kemal Süher

Mehmet Yakın*

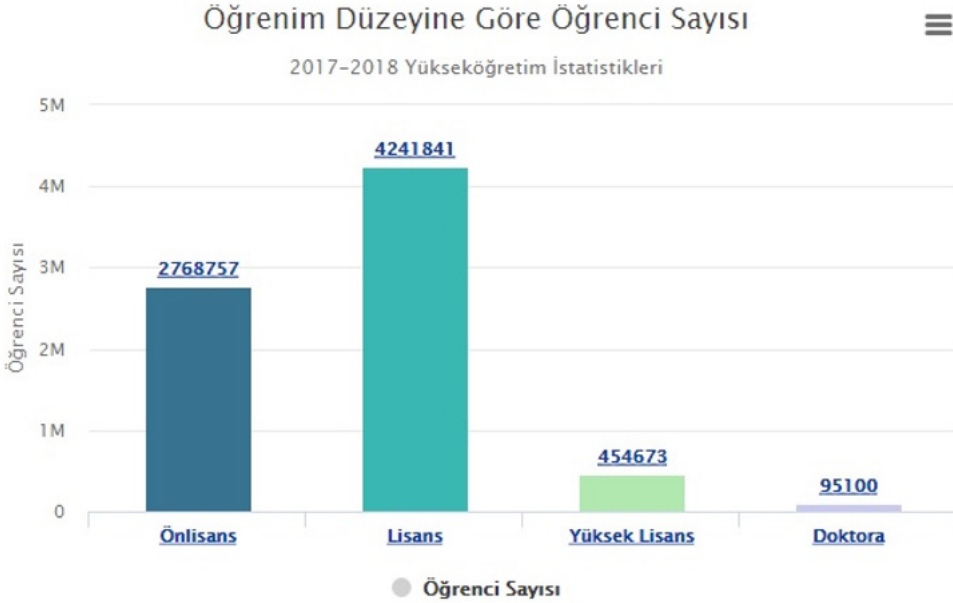
* Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Doktor Öğretim Üyesi

Ülkemizde özellikle 1980 sonrasında Yüksek Öğretim Kurulu'nun kurduğu enstitüler ile lisansüstü eğitim konusunda belirli bir standart oluşturma ve yüksek öğretimin kalitesini merkezi olarak artırma yolunda çabalar yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda enstitüler fen, sosyal ve sağlık bilimleri konusunda lisansüstü eğitimi özendirme ve artırma konusunda yetkilendirilmiştir.

Türlerine Göre Mevcut Üniversite Sayısı

Resim 1. Türkiye’de 2017-2018 akademik yılında eğitim veren üniversite sayısı (Kaynak: <https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 24.12.2018)

Resim 2. Türkiye’de 2017-2018 akademik yılında öğrenim düzeyine göre öğrenci sayısı
(Kaynak: <https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 24.12.2018)

2017-2018 akademik yılı istatistiklerine göre ülkemizde halen 216 üniversitede 550 bin civarında öğrenci lisansüstü eğitim almaktadır. Merkezi çabaların ötesinde kurulan üniversite sayısının artmasına bağlı olarak lisansüstü mezun ihtiyacının gün be gün artması sonucunda ülkemizde nicelik olarak lisansüstü mezun sayısının yükseldiği görülmektedir. Nicelik olarak lisansüstü eğitimin genişlemesi nitelik sorununun doğal olarak oluşmasına neden olmuştur. Günümüzde özellikle Türkiye akademisinde araştırma yöntem ve teknikleri, akademik metin yazımı, etik konusunda tartışmalar sıklıkla haber gündemi içerisinde yerini bulmaktadır.

Fen ve sağlık bilimlerinde teorik çerçeve gerekliliği özellikle sosyal bilimler alanında kimi zaman es geçilebilmekte kimi zaman yeterince değinilmemektedir. Sosyal bilimler bulunduğu toplumun kültürel yapısından beslenen ve zaman, mekan bağlamında değişen yapıları irdeleyen akademik çalışmalar olarak fen ve sağlık bilimlerine göre bir disiplin oluşturma konusunda kimi zamanda zihinlerde soru işareti oluşturabilmekte ve kendisini anlatma sıkıntısı yaşayabilmektedir. Akademik çalışmalarda kuram ve araştırma yöntemleri bilgisinin eksikliği etik probleminin de doğmasına

sebeplere olabilmektedir. Bu sebeple disiplinler “disiplin” olma esprisini yerine getirebilmek için öncelikle alanda yetişen genç araştırmacılara yönelik araştırma iç-disiplinini sağlamak ve gerekli alt yapıyı oluşturmakla yükümlüdür. Bu sayede yayınların çıkması ve alanda ihtiyaçlara cevap vermesi mümkün olacaktır.

Prof.Dr.Ali Atıf Bir’in öğrencisi Prof.Dr.H.Kemal Süher’le birlikte çıkardığı “Reklam Teorileri” kitabı lisansüstü eğitimin kalitesi konusunda özellikle ülkemizde çok yeni bir disiplin olan reklamcılık alanında önemli bir ihtiyaca cevap vermektedir. Bu ihtiyaç reklam araştırmalarında yurtdışı yayınların taranması sonucunda ortaya çıkan teori, teorik çerçeve ve yapılarıdır. Gerek yurt içi gerekse yurt dışı yayınlarda akademik çalışmaların dayandığı teorik çerçeve ve yapılar çalışmaların akademik alanda itibarına ve diğer çalışmalarının önünü açmasına yönelik önemli bir mihenk taşıdır. Bir ve arkadaşları “Reklam Teorileri” kitabıyla ülkemizde reklamcılık alanında çalışan gerek akademisyen gerekse lisansüstü öğrencilere bir başvuru kitabı özelliği taşıyan bu çalışmalarını rehberlik etmektedir.

Kitabın içeriği incelendiğinde 2014 yılında Kim ve arkadaşları tarafından *Journal of Advertising*’de yayınlanan “Reklam Araştırmasında Trendler: Önde giden reklamcılık, pazarlama ve iletişim dergilerinde uzun erimli bir analiz 1980’den 2010’a” makalesine dayandığı görülmektedir.

Makale anılan 1980-2010 yılları arasında anılan dergilerde yayınlanan makaleleri inceleyerek aşağıdaki tabloya yer vermiştir.

<i>Teori/Teorik Çerçeve/Yapı</i>	<i>Orijinal Disiplini</i>
Çift Süreç Teorileri	Psikoloji
İlginlik	Psikoloji
Bilgi İşleme Modelleri	Psikoloji
İnteraktivite	İletişim
Kaynak Güvenilirliği	Psikoloji
Uyum Teorisi	Psikoloji
Kültürel Boyutlar	Antropoloji
Etkilerin Hiyerarşisi	Reklam
Reklama Karşı Tutum	Reklam
Marka Ederi	Pazarlama
Atfetme Teorisi	Psikoloji
Bütünleşik Pazarlama İletişimi	Marketing
Klasik Koşullanma	Psikoloji
Bilişsel Tepki Modeli	Psikoloji
Öğrenme Teorisi	Psikoloji

<i>Teori/Teorik Çerçeve/Yapı</i>	<i>Orijinal Disiplini</i>
Kullanım ve Doyumlar	İletişim
Medya Modelleri	İletişim
Şema Teorisi	Psikoloji
Semiyotik	Sosyoloji
Sosyal Yargı Kuramı	Psikoloji
Reklam Etkililik Modelleri	Reklam
Yabancılaşma	Sosyoloji
Denge Teorisi	Psikoloji
Ayrımcılık Teorisi	Psikoloji
Çifte Risk Teorisi	Pazarlama
Neden-Sonuç Teorisi	Pazarlama
Algılanan Risk	Psikoloji
İkna Bilgi Modeli	Psikoloji
Sosyal Karşılaştırma Teorisi	Psikoloji
Sosyal Öğrenme Teorisi	Psikoloji

Teori “Reklam Teorileri” kitabında Şu Şekilde tanımlanmaktadır; *“Bilimsel anlamda teori, geçerlilik ve güvenilirliği bilimsel yöntemlerle tespit edilmiŐ olan, i tutarlığı bulunan bilgiler ve açıklamalar bütünüdür. Yapılar teorilerin temel taŐıdırlar. Belirli olguların neden ve nasıl öyle çalıŐtıđını açıklığa kavuŐtururlar. Teorik ereveseler ise araŐtırmalara kılavuzluk eden neyin ölçüleceğini, hangi istatiki iliŐkilere bakılacağını gösteren kavramsal ereveselerdir.”* (Bir ve arkadaşları, 2018, s.9)

Kim ve arkadaşları tarafından yazılan makalede içerisinde verilen bu tabloda da görüldüğü üzere otuz teori/teorik ereve ve yapının antropoloji, iletişim, psikoloji, sosyoloji, pazarlama gibi okeŐitli alanlardan faydalanarak reklam alanında yapılan akademik çalışmalarda kullanıldığı görülmektedir. Reklamcılık alanının beslendiği bu alanların reklamcılık lisans ve lisansüstü eğitiminde ne kadar önemli olduğunu da gösteren bu tablo aynı zamanda reklamcılık alanının disiplinlerarası hüviyetini de vurgulamaktadır.

Bir ve arkadaşları “Reklam Teorileri” kitabında bu tablodan yola çıkararak bahsi geçen 30 teori/teorik ereve ve yapılardan 13n ele alarak irdelemiŐlerdir. BahçeŐehir Üniversitesi İletişim Fakültesi akademisyenleri ve doktora öğrencilerinden oluŐan yazar kadrosu Teoriler başlıklı birinci kısımda;

- Çift Süreç Teorileri (H.Kemal Süher)
- Planlı DavranıŐ Teorisi (Esin Yalçıner Smit)
- ğrenme Teorileri ve DavranıŐı Teorilerin Reklamcılık Alanında Kullanımı (Ufuk Turhan)
- Şema Teorisi (Selcan YeŐilyurt)
- Atfetme (Nedensellik Yükleme) Teorisi (Pakize Kaya)
- Bilgi İŞleme Teorisi (Gökhan Oğuz nal)

Yapılar başlıklı ikinci kısımda;

- İlginlik (YeŐim UluŐu)
- Reklama Karşı Tutum (Neslihan Alpay)
- Marka Ederi (Hande Bilsel)

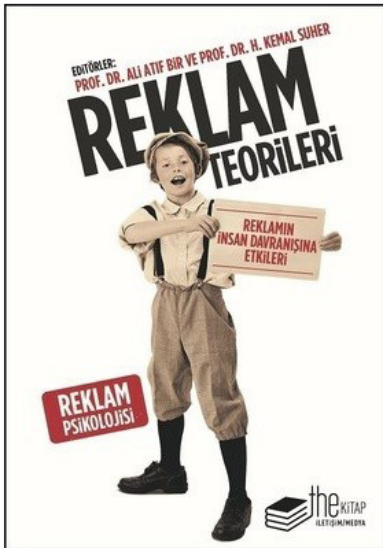
- Kaynak Güvenilirliği (İdil Süher)

Teorik Çerçevesel başlıklı üçüncü kısımda ise şu yazılara yer verilmiştir;

- Duygular (Önder Yönet)
- Etkiler Hiyerarşisi (Deniz Utku)
- Kullanımlar ve Doyumlar (Eda Öztürk)

Yazılarda genel olarak başlık konusuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve modellere yer verildiği dikkat çekmektedir. Öte yandan her çalışma sonunda yıllara göre reklam ve pazarlama alanında yayınlanmış başlık konusuyla ilgili yayınlanmış önemli makalelerin dökümü yer vermesi alan araştırmacılarına ek bir katkı sunmaktadır.

Bir ve arkadaşları tarafından kotarılan çalışmanın bu bağlamda reklamcılık alanında çalışan tüm akademisyenler ve lisansüstü öğrenciler için bir başvuru kitabı olarak değerlendirilebileceğini söylemek hatalı olmayacaktır. Akademik çalışmalar belirli bir disiplin içerisinde akademik kaynaklara başvurularak, belirli bir mantık çerçevesinde şekillenen çalışmalardır. Ülkemizde halen ve hala sorgulanan sosyal bilimler disiplinleri arasında yer alan reklamcılık alanında yapılan çalışmaların akademik temeline ilişkin katkı sunan çalışma diğer sosyal bilimler disiplinlerine de örnek teşkil edebilecek bir yöntemle çalışmaların “akademik” boyutuna ilişkin nitelik kaygısının giderilmesinde etkili olabilir.

Kitabın Adı : Reklam Teorileri
Editörler : Prof.Dr.Ali Atıf Bir
Prof.Dr.H.Kemal Süher
The Kitap Yayınları, Kasım 2017, İstanbul

"SOSYAL BİLİMLERİ AÇIN, FEN BİLİMLERİNE YAYIN"

1. OTURUM

Moderatörler: Doç. Dr. Hüseyin Çelik, Dr. Öğr. Üye. Hasan Gürkan
Katılımcılar: Dr. Öğr. Üye. Yaşar Nuri Sevgen, Doç. Dr. Yaprak Civelek, Dr. Öğr. Üye. Mehmet Yakın, Dr. Öğr. Üye. Güven Özdoğran

Doç. Dr. Hüseyin Çelik'in Açılış Konuşması:

Merhaba "Sosyal Bilimleri Açın Fen Bilimlerine Yayın" isimli panelimize hoş geldiniz. Panelimize katılan akademisyenleri sunuyorum: Ben Doçent Doktor Hüseyin Çelik, panelin moderatörüyüm, İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarım Bölümünde öğretim üyesiyim, Doktor Öğretim Üyesi Hasan Gürkan moderatör yardımcısı, İletişim Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, ilk panelist Doktor Öğretim Üyesi Yaşar Nuri Sevgen, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü, ikinci panelist Doçent Doktor Yaprak Civelek Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, üçüncü panelist Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Yakın, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü ve son panelist Doktor Öğretim Üyesi Güven Özdoğran, İletişim Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü öğretim üyesi. "Sosyal Bilimleri Açın, Fen Bilimlerine Yayın" isimli panelin giriş konuşmasını ben yapacağım:

"Sosyal Bilimleri Açın", Calouste Gulbenkian Vakfı adına; sosyal bilimlerin bugününü ve geleceğini tartışmak üzere 1993 yılında Immanuel Wallerstein başkanlığında oluşturulmuş komisyonun iki yıllık çabalarının ürünü olan bir rapordur. Wallerstein, sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması fikrindedir. Kendisi, Calouste Gulbenkian Vakfına, sosyal bilimlerin bugününün ve geleceğinin tartışılacağı entelektüel bir çabanın yaratılması konusunda bir teklif sunmuş ve bu teklif vakıf tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu rapor "Sosyal Bilimleri Açın" adını taşımaktadır. Sosyal bilimciler tarafından hazırlanan rapor genel olarak sosyal bilimlerin son durumunun tartışılması ve sosyal bilimlerin yeni bakış açısıyla geleceğe taşınması amacıyla hazırlanmıştır. Komisyon raporu üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde 18. yüzyıldan 1945 yılına kadar sosyal

bilimlerin tarihsel kuruluşu üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm 1945 yılından günümüze sosyal bilimlerde yapılan tartışmaları içermektedir. Üçüncü bölümde ise nasıl bir sosyal bilimlerin kurulabileceği tartışmalarına değinilmiştir. Sonuç bölümünde sosyal bilimlerin nasıl yeniden kurulacağı tartışılmıştır.

1995 yılında Gulbenkian Komisyonu tarafından hazırlanan rapor “Sosyal Bilimleri Açın” adıyla kitaplaştırılmıştır. Bu raporda sosyal bilimlerin son durumu tartışılmış ve sosyal bilimlerin yeni bakış açısıyla geleceğe taşınması ortaya atılmıştır. Bu kitabın üçüncü bölümünde “Şimdi Nasıl Bir Sosyal Bilim Kurmalıyız?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda sosyal bilimler alanında aşırı uzmanlaşmanın frenlenmesi ve disiplinlerin ayrışmasından ziyade birleştirilmesi önerilmektedir. Bunun için üniversitelerde düzenleme yapılması ve yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Sosyal bilimlerin örgütlenme yapısının sorun teşkil ettiği, esas amacın bilim adamlarını yetiştirmek olduğu ve nihai amacın öğrenci yetiştirmek olmadığı belirtilmiştir. Çeşitli disiplinlerde uzmanlaşan doktora mezunları kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili disiplinlerde görevlendirilmektedir. Çeşitli disiplinler ticari fayda elde ederken diğerleri bundan mahrum kalmaktadır. Bu disiplinler yeterli kaynak alamadıklarından araştırma ve geliştirme faaliyetlerine fon aktarımı yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle disiplinler arasında denge bozulmaktadır. Fon dağılımı konusunda profesyonel idarecilerin etkin olması nedeniyle inisiyatif alma yetkisi bilim adamlarında değildir. Aşırı uzmanlaşma ve dengesiz fon dağıtımını nedeniyle disiplinler arası kopma hızlanmaktadır. Bunun sonucu olarak bir resmi her yönden, çok taraflı görme edimi yitirilmekte ve bu durum bilimsel gelişmeye önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümü için sosyal, fen bilimleri ayrımına gidilmeden bilim insanlarının bir araya gelerek disiplinlerarası çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu çabanın ilk adımı olarak “Sosyal Bilimleri Açın, Fen Bilimlerine Yayın” adıyla bir panel düzenlenmiştir. Bu panelde İstanbul Arel Üniversitesi’nden farklı disiplinlerden gelen bilim insanlarının aşağıdaki sorulara yanıt vermeleri istenmiştir.

1. Bilim felsefesi göz önüne alındığında sosyal ve fen bilimleri arasındaki ortak ve ayrık noktalar hangileridir?
2. Sosyal bilimlerde ve dahası fen bilimleri de katıldığında disiplinler

birbirinden ne derece ayırık ve uzakta konumlandırılmaktadır?

3. Disiplinlerdeki bu ayırıklık ve uzaklık nasıl ortadan kaldırılabılır?

4. Disiplinlerarası çalışma mümkün müdür? Hali hazırda çalışma örnekleri mevcut mudur? Mevcutsa nasıl bir çalışma yapılmaktadır?

5. Disiplinlerarası çalışma için farklı doktora alanlarında süreli geçişler mümkün olabilir mi? Örneğin biryılı süreyle geçici olarak bölüm değiştirilebilir mi?

6. Sosyal ve fen bilimlerine ait bir örnek çalışma yapılabilir mi?

7. Disiplinler arası çalışmanın öğretim, araştırma ve yayın faaliyetlerine etkisi ve/veya faydası olabilir mi?

Bu panelle ilgili bir giriş yapmak istiyorum. Bunun için önce felsefeden başlamalıyız. Emanuel Wallerstein'a göre sosyal ve fen disiplinlerinin başlangıcında üç bilim egemendi: Edebiyat, tarih ve felsefe. Burada en önemlisi felsefedir. Hem sosyal hem de fen bilimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Felsefeden önce mitoloji vardı. İnsanlar mitoloji yoluyla dünyada olan bitenleri doğaüstü güçlerle açıklamaya girişmişlerdir. Filozoflar aynı yoldan geçerek gerçeklerin ne olduğunu anlamaya çalıştılar. Fakat başarısız olduklarında yollarını değiştirerek ve yeni yollar arayarak bunun mantık ve pratik deneyimle uygun olan kuramsal analizden geçerek yapmaya çalıştılar. Bu filozofların bir kısmı ruhani yapı üzerine inşalar kurarken, bazıları materyalist doğa felsefesinde olduğu gibi yaşamın doğaüstü güçlerle değil, doğadan arayarak açıklama yolunu seçtiler. Böylece rasyonalizme giden ilk yolculuk başlamış oldu. Rasyonalizm daha sonra yeni yöntemlere yol açarak uzmanlaşmaya yol açtı. Felsefenin ihtiyaçları karşılamaması üzerine ondan uzaklaşan mekanik, fizik, astronomi, kimya, tarih kendine başka yollar aramaya başladı. Böylece bilimin felsefeden bağımsızlığı ilan edildi ve bilim felsefeden kopartıldı. Yeni felsefe okulları açılarak (doğa felsefesi, tarih felsefesi ve hukuk felsefesi gibi) kendilerine uygun bilgi üretme işine girdiler. Klasik felsefe dışlanarak bilgiyi "Logos" dan yani işleyiş mekanizmasından temin etme yerine bilgi okulun kendi içerisinden alınmaya başlandı.

Felsefenin en temel hareket noktası bilinç (ruhsal ve tinsel olan) ile

varlığın (maddesel olanın) ilişkisidir. Bu ikisi arasındaki ilişki (idealizm-materyalizm) dünyanın bir bilinç içerisinde oluşturulduğu mu, başlangıca sahip olduğu ile öncesiz ve sonrasız bir şekilde mi oluşturulduğu mu soruları iki temel felsefe akımının ana damarlarını oluşturmaktadır. İdealist felsefenin hareket noktası ruh ve insan düşüncesi, materyalist felsefenin ise düşünen insandan (maddeden) hareket etmesidir. Nesnel idealizme göre (Plato ve Hegel) ruhsal olan bilincin dışında ve bilinçten ve maddeden bağımsız olarak bulunur. Ruhsal olan bir tür dünya iradesi veya bilinçsiz ruh dünyası olarak vardır ve tüm materyal süreçleri belirlemektedir. Özne idealizmde gördüğümüz, dokunduğumuz ve kokladığımız objeler bizim duyusal algılarımızdan bağımsız var olamazlar. Materyalist felsefe de ise nesnel gerçek, insanın aklından, düşüncesinden bağımsız olarak vardır ve böylece gerçeği belirleyen düşünce değildir. Bu felsefe ruhsalı, düşünseli, bilinci, özneli, materyalin ürünü olarak görür. Böylece tarihsel olarak zamana ve yere bağımlıdır. Dünyanın bilinebilirliğinden hareket ederek gerçeğe uyan açıklamalar yapar.

Felsefe bilgi kuramı, metafizik, aksiyoloji ve mantık gibi temel bölümleri ayrılır. Epistemoloji bilgi anlamına gelen episteme ve teori anlamına gelen logos kelimelerinin birleşimiyle bilginin sistemli ve tutarlı bir şekilde anlama ve araştırma anlamına gelir. Sadece gerçeklerle ve olgularla ilgili inançlar, yani betimleyici açıklayıcı önermeler doğru olabilir. Yani mavi renk mi hoş, yoksa sarı renk mi hoştur sorusu bilimsel bir soru olamaz ve epistemolojik anlamda bilimle ilgili bir soru değildir.

Bilginin nasıl elde edileceğini deneyciler, duygularımızdan geçerek yanıtını verirler. Akılcılar ise akıl yürüterek, deneyciler ise gerçek bilgiye duyular aracılığıyla ulaşılabileceğini söylerler. Önselciler (apriorism) ise bilginin deneyden bağımsız olduğunu söylerler, böylece deneyden bağımsız olan düşünce akıl ile elde edilebilir.

İdealizmde bilgi düşünceden oluşur. Bilgi daha önceden deneyim gerektirmeyen veya deneyimle elde edilendir. Aristo bilginin deneyimlerden elde edildiğini, Aquinas ise, mantık kuralları çerçevesinde ulaşma noktasının mantık, çıkış noktasını ise deney olduğunu ileri sürmüştür. Akılcılar bilginin mantıklı elde edilebileceğini, ampiristler ise deney ile elde edilebileceğin savunmuşlardır. Kant ise mantık ve deneyi bir senteze

birleştirir. Felsefenin en önemli dayanağı olan mantık nedir?

İnsanlar her şeyin değiştiğini ve bu değişimin içinde bir düzen olduğunu düşünmüşlerdir. Karmaşık düzenin de arkasında bir düzen vardır. Bunun adı “Logos”dur. Bütün bilimlerin ardında logos vardır. Her bilimde mantık vardır. Sosyal bilimlerde mantık bir güven arayışıdır. Dünya düzenini mantıklı bir yapı içerisinde koyma girişimleri, matematiğin de devreye girmesi ile kontrol mekanizması oluşturularak her şeyi kontrol eden makine arayışına neden olmuştur. 20. Yüzyıl başlarında fizik alanında büyük bir dönüşüm yaşandı. Klasik fizik kanunları yerle bir edilerek yeni fizik yasaları ortaya ıktı. Yeni fizik yasaları evrenin işleyiş tarzını anlamaya, aramaya yöneldiler. Fiziğin temelleri sarsıldığında felsefe yardımcı olamadı. Bu nedenle fizik adamları felsefeden istifade edemeyerek çalışmalarını sürdürdüler. Felsefeyi bir kenara koyarak onu metafizik bir şey olarak nitelendirdiler. Felsefe, bilimin arkasında kaldı. En güvenilir düşünme biçimi olan bilimsel düşünme sistemi, mantık yasaları çerçevesinde kendisine yeni bir yol aradı. Aristo bilimsel düşünmenin mantığı ile uğraşırken gündelik düşünme mantığını kıyaslar yoluyla işlediğini ne sürmüştür. Oysa gündelik hayatla ilgisi olmayan şeyler, örneğin geometride bu yasalar işlememektedir. Aristo mantığında önermeler kullanılmaktadır.

Mantık bir bilim değildir. Olgularla değil formlarla uğraşır. Aristo da günlük düşünmenin formlarını bulmaya çalışmıştır. Mantık her zaman çıkarımlarda ilgilenmiştir. Eğer bir şey kurala uygunsa ona uygun çıkarımlara başvurulur. ıkarımlara uygun bir önerme doğrudur veya yanlıştır. Her nerme olgusal değildir. Mantıksal doğruluk olgulara bakılmaksızın doğru olan önermedir. Mantık sistem içinde mantıktır.

Aristo mantığı çok kapalı, yüzeysel olduğu ve gündelik yaşamla ilgili olduğundan dşnrlr; yeni bir mantık arayışına gittiler. Böylece değişik mantık formasyonları ortaya ıktı. Amaç; doğruları, çıkarları iine alabilen bilinçdışını da kapsayan bir mantığın ortaya çıkmasını sağlamaktı. Hem gender yani çeşit olarak, hem de tüm olarak farklı düşünüldüğüne göre tüm bu mantıkları kapsayan veya bunların üstüne bir mantık var mıdır? Bunların arasında hiyerarşi bulunmakta mıdır? Bununla ilgili zme uygun pragmatik bir mantık bulunabilir mi?

Mantık formlarla ilgilidir. Formlar, yani biçim içeriğin tersidir. İçerik

oluş ve gözlemlerle uğraşır. Aristo'ya göre mantık ile olgular arasında fark bulunmaktadır. O'na göre görünürler dünyası ile idealar dünyası arasında fark bulunmaktadır. İddiaların ilişkisi olduğu dünya ise olgular dünyasıdır. Olguların nasıl bir mekanizmaya sahip oldukları anlaşılmamaktadır. Ancak idealar olguların resmini yapmaya yaramaktadır. Onları karamsarlaştırmak yoluyla zihnimize taşıyoruz. İdealar olduğunu biliyoruz. Kant, olguları ancak bizimle ilişkisi açısından bilebileceğimizi söylemektedir. Önergeler arasında ilişki kurulmasına rağmen olgular arasında ilişki kurulamıyor. Oysa elimizdeki mantık insan düşüncesini bir eserdir. Bunlar da olgulara bağlıdır. Öyle bir mantık resmi yapmalıyız ki olguların işleyişine gerçek mantığına bize gösterebilirsin. Henüz böyle bir yol veya böyle bir şey bulunmamıştır. Bu nedenle mantık mimarı olan insanın gözü olgulardır. Bazı düşüncelere göre insan yapısı mantıklı açtırmaya uygun değildir. Determinist açıdan mantık bitmiştir diyemeyiz. En azından kapitalist düzen içerisinde mantığa ihtiyacımız vardır. Teknoloji gereği her model için bir mantık diyagramı şarttır.

Mantık “doğru düşünmenin bilimidir” önergesi yanlıştır. Doğru düşünme formları olmaz. Mantık amaçlanan her şeye çekilebilir. Dünyayı ait şeyleri sınamak için kullanılabilir. Mantığın bize yol gösterici bir kılavuz olmasını isteriz. Mantık bu yönüyle hazır döşenmiş bir tren yolu izlenimini oluşturur. Oysa mantık sihirli bir sopa değildir. Günümüzde mantığın parçalanmasına yol açan bir anlayış olan postmodernizme göre herkesin mantığı kendisine, baskılara boyun eğmeyin, tren yolunu izlemeyin, başka tren yolları bulun ve onları izleyin, gerekirse kendi tren yolunu kendiniz yapın. Mantık bir oyundur, “sen bana ne yapmak istediğini söyle ona göre bir mantık bulalım.” Böylece durumdan bir mantık çıkaralım. Böylece kendini haklı kılmak için gerçekle karşılaşma ve yüzleşme olmaması, devamlı rasyonalizmle karşılaşan insanın artık gerçek ile doğru bir bağlantı kuramadığından yeni bir mantık anlayışına gitmek en uygun harekettir.

Oysa teknolojik dünyada modeller, gerekli modellerle düşünmeden olmaz. Pragmatik sorunların çok olduğu şeylerde modeller gereklidir. Bu yüzden formların olmadığı bir dünyada bir mantık arayışı boşuna mı olacaktır? Bu sanal gerçeklik için çok iyi modelleme imkânı ile olanaklıdır. Modellerin azaldığı bir dünyada teknolojinin olduğunu varsaymak imkânsızdır. 20. yüzyılın başlarına kadar egemen olan Newton fiziği determinist bir

fizik ve mekanik bir görüŖe dayalı, Kant tarafından felsefesi yapılmıŖ bir fiziktir. Yasalar ve nesnelere verildiğinde üzerindeki kuvvetler belliyse nasıl hareket edecektir bütün bunlar önceden belirlenebilmektedir. Birimler uzmanlaŖarak pragmatik sorunlarıyla ilgilenmeye baŖlamıŖlardır. Ancak pragmatik sorunları çözmek için oluŖturulan deneylerin ortaya çıkardıkları sonuçlar yetersiz kalmıŖ, bunların ardında yatan logosu yani temel ilkeyi bulma ihtiyacını ön plana çıkarmıŖtır. Yasalar sadece yeryüzündeki görünen Ŗeyleri açıklayabilme yeteneğine sahiptir. Bir Ŗey tespit edildiğinde bu tespit yeri boş bırakılır ve o aramaya baŖlanır. Yani bir Ŗey tespit edilebilmesi için eski bulunan Ŗeylerin rotasından gidilmelidir. Newton yasalarının yeterli olmadığı alanlarda yeni çareler bulunmalıdır. Edmund Husserl bilimin tıkanıklığını açmak için yeni bir yol arayışına girilmesi gerektiğini, böylece kesin bilgiye varma tutkusunu yeniden böyle kazanabileceğimizi, logos olarak nitelendirilen gerçek düşüncenin, mantığın bulunması gerektiğini ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte logosun yitirildiğini, böylece hakikat tutkusunun elden gittiğini söylemektedir. Bu nedenle bunu tekrar bulmak gereklidir.

Bu aşamada sözü Doktor Öğretim Üyesi Güven Özdoyran'a bırakmak istiyorum. Kendisi Husserl'in önerdiği çözüm konusundan devam edecektir.

Güven Özdoyran:

TeŖekkür ediyorum. Ben de hocamın bıraktığı yerden devam edeyim; Husserl'den. Husserl, Alman Yahudi'si ve doktora tezini Heidegger'in danışmanlığında yazıyor. Tez bitiyor; ama o dönemlerde nasyonal sosyalist parti iktidara geliyor ve Heidegger, politik tutumunu Nazilerden yana kullanıyor ve dolayısıyla Husserl'in Yahudi olmasından mütevellit, Heidegger danışmanlığını geri çekiyor. Böylelikle Husserl, uzun yıllar boyunca doktora tezini jürilerden geçiremiyor. Bu hikâyeyi anlđ şanlı, 200-300 yıllık Alman üniversitelerinde bile bilimsel bir doktora tezinin jüriden geçip geçmemesi, nesnel kriterlere göre değil, politik pozisyon almaları göre belirleniyor olmasından dolayı anlđttım. Bu, bizim tartışma kriterlerimiz açısından önemli bir faktör. Şu şekilde baŖlamak gerekiyor: sosyal bilimlerle fen bilimleri arasındaki makas kapanmalı mı, kapanmamalı? Kapanacaksa bu makas, hangi kriterlere göre kapanmalı? Buradaki temel sorun şu: fen bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki makas kapansın, tamam; ancak bu sosyal bilimlerin

kendisinden vereceği taviz ile yani fen bilimlerinin uyguladığı metodolojiyi kendisine adapte ederek yapmak zorunda mı? Bu bir soru. Benim açımdan bu sorunun cevabı: hayır. Dolayısıyla bu makasın açık kalmaması ve fen bilimlerinin metodolojisini reddedeceksek, bunun, sosyal bilimler açısından çok daha kıymetli ve çok daha önemli olduğunu düşünüyorum. Neden bunu söyledim, biraz açmaya çalışayım... Buradaki temel mesele şu: Tarihsel olarak Hüseyin hoca genel bir çerçeve çizdi, ama antik Yunan'da ve daha sonra Freudyen dönemde, bilim ve bilimsel bilgi anlayışı, günümüzdeki bilim ve bilimsel bilgi anlayışından oldukça farklı. Felsefe temelli bütün bilgiler ve bilimler üretiliyor. Üniversiteler ilk kurulduğunda Avrupa'da teoloji ve felsefe fakülteleri var. Bunlardan ortaya çıkan ve yavaş yavaş ayrışmaya başlayan modern bilimlerin ortaya çıkışı, daha sonra aydınlanma ve aydınlanma ile beraber Auguste Comte'nin bize müjdelediği pozitivist evre, insanlığın geldiği pozitivist evre. Şu anki bilimlerin kendini konumlandığı temel dünyayı algılama biçimleri: pozitivism. Burada ıskalanan şeyin şu olduğunu düşünüyorum: pozitivismin kendisinin de ideolojik olduğuna dikkat çekiyorum. Aydınlanma projesi ile insanlığın gündemine gelmiş, Auguste Comte'a bakacak olursak, bütün bilimler matematik bilimlerinden çıkmak durumunda, en temelde fizik ve matematik bilimlerini birer enstrüman olarak görüyor. Diğer bütün bilimlerin temel referansında, matematik bilimine doğrudan gönderme yapması gerektiğini iddia ediyor. Bu anlamıyla sosyal bilimler derken Comte, çok ilginç bir şey kullanıyor: sosyal fizik kavramını kullanıyor. Yani siz, sosyal bilim üretecekseniz, kullanacağınız metodoloji, yine fizik biliminin metodolojisi olmak zorunda. Bu ne demek? Bu, şu demek. Bilim ile bilim yapma pratiğini birbirinden ayıralım. Siz, bilim üretebilmeniz için belli bilimsel cemaatlerin onayını almak zorundasınız. Doktora tezinin, belli bir üniversitede, belli bir kuruldandan geçmesi gibi düşünebilirsiniz bunu. Bu onayı alabilmeniz için, o bilimsel cemaatin metodolojisini ve dünyayı algılama biçimlerini de kabul etmeniz gerekiyor. Problem biraz burada ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, pozitivism nedir diye sorarsanız, en genel ifade ile dünyayı ve dünyadaki tüm nesnelere ve olguları sayısallaştırabilen, matematikleştirebilen, ölçülebilir olan nesnelere indirgeyen bilim anlayışı. Bunu nicel ve nitel araştırmalar arasındaki ayrım gibi düşünebilirsiniz. Fizik bilimlerinin nesnesi, biyoloji gibi ya da sosyal bilimler gibi, daha sofistike fenomenler değil, dolayısıyla o kendi nesnelere matematiksel soyutlamalar olarak ele alabiliyorlar, bunda bir problem yok. Tarihsel olarak

baktığınızda da, pozitivism neden kendi tahakküm ve iktidarını bu kadar rahat ortaya koyabiliyor? Bunun tarihçesi Kepler'e kadar, Kopernik'e kadar gider. Yani matematik enstrümanını kullanarak, doğadaki nesnelere büyük bir kesim ile düzenleme meselesi. Newton yerçekimi kanununu bulduktan sonra bu matematiksel işlemler ile beraber güneş sistemini analiz ediyor ve bizim güneş sistemimiz haricinde başka bir gezegen ve sistem olmak zorunda çünkü yerçekimi kanununun hesaplamalarına göre bu gezegenin kütle çekimi olmazsa, güneş sistemi ayakta kalamaz. Gözlem yapmadan daha sonra biz bunu, Platon'da rastlıyoruz. Bu öngörünün tutması, insanlık tarihi açısından inanılmaz. Bu kesinlik duygusu ve vurgusu, bütün diğer bilimleri de etkileyecek temel bir parametre haline geliyor. Sosyal bilimler neden aciz? Aciz, çünkü öngörülerde bulunma konusunda fizik bilimleri kadar başarılı değil. Sosyal bilimlerin dezavantajı nedir? Nesnesi ile kurduğu ilişki, fizik bilimlerinde olduğu gibi deterministlik bir ilişki değil. Sosyal bilimlerdeki herhangi bir fenomen/olguyu ve bu olguyu neden-sonuç bağlantısı içerisinde düşündüğünüzde, o neden-sonuç bağlantısını zorunlu olarak kuramıyorsunuz. Sıkıntımız aslında bu. Ben bu kalemin kütlesini, Newton'cu fiziğe göre biliyorsam, bu kalemin düşme hızının saniyede ne kadar olabileceğini de kesin olarak hesaplayabiliyorum. Ama sosyal bilimler alanına geldiğimizde, herhangi bir sosyal olgunun nedeninin kesin olarak budur diyebileceğimiz bir durum olmuyor ve kıyamet bu noktada kopuyor. Buradaki sıkıntılardan bir tanesi de şu: Comte ile beraber sosyal bilimlerin sosyal fizik olarak konumlandırılmasından sonra, sosyal bilimler kendilerini bilim olarak konumlandırabilmek için sürekli olarak fizik bilimlerine referans vermeye başladılar. Matematikselleştirmeyi ve sayısallaştırmayı, önlerindeki tek kriter olarak gördüler ki, bilimsel cemaatler tarafından bir bilim olarak tanımlanabilsinler ya da kabul edilebilsinler. Sorun bu. Freud'un ve psikanalizmin çıktığı o döneme bakacak olursanız, Freud psikanalizimin bilim cemaatleri ve Viyana Üniversitesi tarafından bir bilim olarak kabul edilmesi için çok çaba sarf ediyor; ama psikanalizim bilimsel bir alan olarak görülüyor. Bunun sebebi çok açık, çünkü psikanalizimin araştırma nesnesi, bilinç dışı dediğimiz kavram. Bilinç dışı denen kavram; sayısallaştırılabilen, gözlem yapılabilen, matematikselleştirilebilen, ölçülebilir bir birim değil. Dolayısıyla pozitivismin hegemonyasını kabul eden üniversiteler, psikanalizimi bir bilim olarak kabul etmiyorlar, çünkü bilinç dışı, bir bilim nesnesi olabilecek niteliklere sahip değil. Bütün bu anlattıklarım ışığında,

neyin bilim, neyin bilim olmadığı konusunu biraz sezebilmişsinizdir. Neyin bilimin araştırma nesnesi, neyin bilimin araştırma nesnesi olamayacağını belirleyen pozitivizmdir. Burada bir çıkmazımız var, son dönemlerde fizik bilimlerinden ziyade sosyal bilimlerin bir atağa geçtiğini söyleyebiliriz. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve 1960'lardan ve yapısalcılıktan sonra gündeme gelen post yapısalcılık ile kültürün merkeze çekilmesi ve çoğulluk tartışmalarının da fizik bilimini beslediğini burada söylemekte fayda var.

Hüseyin Çelik:

Daha önce belirlediğimiz ilk 3 sorudan devam ediyoruz. Çünkü ilk 3 soru, bilim felsefesi göz önüne alındığında sosyal ve fen bilimleri arasındaki ortak ve ayrık noktaları inceliyordu. Güven hocamız bu konulardan genel hatları ile bahsetti. Ben Yaprak Civelek hocamıza söz vermek istiyorum. Bu ayrık ve uzakta olan noktalar nedir? Bunlar nasıl ortadan kaldırılabilir? Bunlar ile ilgili neler söyleyebiliriz hocam?

Yaprak Civelek:

Bu ayrım kimin lehine bir ayrım olarak gelişecek? Sosyal bilimler bu noktada tavizler verecek mi? Pozitivizmi benimsemek durumundalar mı? Ya da sosyal bilimlerin metodolojik olarak sunduğu diğer alternatif yöntemler, ne derece kabul görüyor bu süreçte? Biraz bunları tartışmak gerekiyor. Bu tartışmalar çok uzun bir tarihsel sürece de dayanıyor. 19. yüzyılda hâkimiyet, genel olarak matematik bilimi üzerinden gidiyordu. Felsefeye bir ihanet söz konusu, Güven Özdoyran hocamızın da dediği gibi. Bütün bilimlerin düşünsel anlamda dayandığı temel, felsefeyken; birden felsefe bilimin hizmetçisi konumunda kodlanıyor. Matematik, son derece gündemde ve belirleyici bir yerde duruyor. Doğa bilimleri, deneysel, fizik, kimya, biyoloji gibi bilimler son derece ön plandalar ve pozitivist yaklaşımın hâkim olduğu temel alanlar. Bu süreçte, felsefe bir bilim olarak bile kabul edilmiyor. Sanat alanları var; edebiyat, resim, müzik gibi. Bunlar da bir taraftan tarihi yanlarını alırken, tarih çok tartışmalı bir yere sahip, çünkü tarih, idiyografik bir bilimdir. İdiyografik; her olayı kendi içinde değerlendiren ve kendi içinde bu olayları anlamaya çalışan bir bilimdir. Bu noktada tarih nereye konumlandırılacak? Bu tarz tartışmalar var. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde bilim dallarında bir kurumsallaşma da başlıyor. Bu kurumsallaşmanın önemli bir tanesi, sosyal gerçekliği incelerken içerik yönünden diğer sosyal bilimlerin neyi

ayırt ettiklerinde, neyi amaç ve konu olarak belirlediklerinde iyi anlatmaları. Aynı şey aslında doğa bilimlerinde de var. Fakat onlar konularını çoktan belirlemiş durumdadır. Pozitivizm ile birlikte yön almaları, yöntemlerinin belirgin olması ve yaklaşımlarında son derece netler. Burada temel ve felsefi olarak meseleye yaklaştığımızda, doğa bilimlerinde de, sosyal bilimlerde de aslında iki temel ölçüt var: konu ve amaç. Yani konunun belirlenmiş olması; amacın belirlenmiş olması dışarıdan baktığımızda genel olarak bir ortaklık olarak görülebilir; ama içeriğe baktığımızda sosyal bilimlerin içerisinde kendi başa çıkmaya çalıştığı bir takım çelişkiler var ve bu çelişkileri henüz çözememişken ve kendisine yer edinme çabası varken, ciddi bir karmaşanın içerisine girilmiş olunuyor. Pozitivizm hâkimiyetinde sosyal bilimin gelişmesi durumu gibi. Şöyle bir sosyal bilim var: doğa bilimlerine yakın duran veya yakın durması beklenen bir sosyal bilim var. Sosyal fizik gibi; sosyolojinin ilk adıdır. Comte'nun dile getirdiği, daha sonra Durkheim'in tarif ettiği bir sosyoloji yaklaşımı. Şöyle söyleyebiliriz; konu ve amaç ölçütü var, fakat yöntemde bir problem var, yöntemde bir farklılık var. Biraz evvel Güven Özdoğru hocamızın da söylediği gibi, bir determinizm pozitivizmde her daim var: nedensel bir ilişki kurulması meselesi. Ama sosyal bilimlerde, özellikle pozitivist yaklaşımı belirleyen, niceliksel yaklaşımları kullanan metodolojik alanda bir olgunun diğerini belirlemesinin farklı etkenleri de var. Doğrudan doğruya bu olay, bunu belirliyor veya bu olgu, bir başka olguyu belirliyor dediğimiz zaman çevreden gelebilecek bütün etkileri, örneğin politik etkileri, düşünmemiş/dikkate almamış oluyorsunuz. Sosyal bilimler, bu şekilde çok boyutlu olarak bir olgunun ele alınmasını ve daha sonra, diğer olguyu nasıl belirlediğinin üzerinde yani tek bir nedenden çok daha farklı nedenlerle doğuşuyla birlikte anlama ve yorumlama yöntemine doğru adımlar atmaya çalışıyor. Aslında sosyal bilimin kendi içerisinde de niteliksel araştırma yöntemleri; anlamacılık, yorumsamacılık, Alman Tarih Okulu'nun doğuşu ile birlikte bir problem var. Eski pozitivistler de değerleri, ön plana çıkarıp, bilgide de değer önemlidir, değerlerimiz bilgi birikiminde bizlere yardımcı olur demeleri ile birlikte, aslında kendilerini pozitivist sananları bir anda Alman Tarih Okulu'nun bir parçası yaparlar. Bunlar biraz da geçiş dönemi olarak görülebilir. Doğa bilimleri bir yandan pozitivist yaklaşımı devam ettirmeye çalışırken ve sosyal bilimleri de pozitivist yaklaşım içerisinde değerlendirmeye çalışırken, bu şekilde sosyal bilimciler de varken, sosyal bilimin kendi içerisinde de bir takım nitel ve nicel parçalanmaları var.

Örneğin antropolojinin 1960'lardan sonra kendi içerisinde konu, amaç ve yöntem olarak fiziki antropoloji ve sosyal antropoloji olarak ayrılması ya da coğrafyanın beşeri ve fiziki coğrafya olarak ayrılmasını buna örnek olarak gösterebiliriz. Tıbbı ve doğa bilimlerine daha yakın duran, bilgiyi deneye ve gözleme dayandırarak yorumlamaya çalışan, pozitivist yöntemin bir parçası olarak görülen psikoloji, sosyal bilimler içerisinde kendisine ne kadar yer bulabilir? Bütün doğası ile doğa bilimlerine çok yakın duruyor. Bir yandan da sosyal psikoloji diye bir alan ve kavram var. Sosyal psikologlar da kendilerini kanıtlanma mücadelesi içerisinde. Bugün hala, günümüze kadar, sosyal psikoloji, hala sosyolojinin bir alt dalı olarak değerlendirilmektedir. Bu da pozitivistimin, kapitalizm gibi bir türlü hâkimiyetini kaybetmediğini göstermektedir. Pozitivism, aynı zamanda politikaya da hizmet eder ve işbirliği içerisinde olan ve aynı zamanda politikanın iç içe olduğu, üzerinden ciddi karar mekanizmaları geliştirerek, toplumu biçimlendirdiği ve aynı zamanda bilimsel yönü de biçimlendirdiği ortamı da hazırlıyor. Bilgi de burada bir yan ürün olarak bu işbirliği içerisinde ortaya çıkıyor. Bizim burada yaptığımız bu tartışmayı, Viyana çevresinde de görüyoruz. Nasıl bir bütün halinde tartışabiliriz? Bütün disiplinleri bütünsel bir bilim haline nasıl getirebiliriz? Metafiziği şöyle bir kenara itelim, 1929 yılında bir amaç belirleyelim çabası içerisinde giriyor: Bütün bilimleri bir çatı altında birleştirelim ve tek bir yöntem kullanalım: Pozitivism. Diğer tüm bilimleri de kullanarak ve sınırlamayarak, tek bir bilimin kullanıldığı bir bilim oluşturulmaya çalışılıyor.

Güven Özdoğran:

Bir şey eklemek istiyorum: Bahsedilen Viyana çevresi, pozitivistimi çok önemsiyor ve tüm bilimlerin de pozitivist gelenek çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini savunuyor. Bu geleneğe karşı çıkan ya da kullanmayan bilimleri de anti-bilim olarak tanımlıyorlar; felsefe ve metafizik de buna dâhil. Temel iddiaları; öznel olan her şeyi dışarıda bırakalım ve her şeyi nesnelleştirelim. O yüzden bilimi sayısallaştırmaya çalışıyorlar. Sözel ifadelerin mantıksal, dolayısıyla matematiksel ifadeye dönüştürülme çabası var.

Yaprak Civelek:

Şu şekilde bağlayayım: bilim bir üründür dedik ve tek bir yaklaşım vardır: bilim, bilim içindir. Yanı sıra tam doğru yoktur denir, kısmi doğru vardır denir. Aslında pozitivistime hiç uymayan bir söylem bu. Bir önemlilik

anlamından bahseder ve onu dil ile birleştirir ve dil dışı nesnelere ile olan tutarlılıkla dilin sınırlarını çizerek, dilin içerisinde bir anlam açıklamasından bahseder. Bu anlam açıklaması içerisinde, kısmi bir doğruluk vardır; tam bir doğruluk yoktur denir. İşte çelişkilerden biri de budur; siz eğer dili ve anlamı pozitivist bir yaklaşım içerisine sokarsanız, sayısal açıklamadan, netlikten uzaklaştırırsınız zaten. Dilin, gramerin ve anlamın için içerisine sokulmasıyla birlikte, uzantımız Alman Tarih Okulu'na gider. Viyana evresinin aslında sunmuş olduğu metodolojik bir format var; tümevarımsal bir genelleme yapma, hipotez kurma, tezi doğrulama ve doğrulayamama çabası gibi bir bilgi üretimi var. 1940'larda bu klasik pozitivist görüş devam etti. 1940'lardan sonra da kürsüleşme durumları var.

Hüseyin elik:

Bir yöntem önerim var: Biz sosyal bilimleri, fen bilimleri ile bağlamaya çalışıyoruz. Fen bilimlerini başlı başına mamur bir bilim olarak kabul ediyoruz; sosyal bilimler ikinci plana düşüyor. Burada benim önerim: fen bilimlerinin sosyal bilimlerden nasıl faydalanacağı konusundadır. Özellikle fen bilimleri açısından çerçeveyi görme, yani logosu anlama çabaları bu şekilde olmalıdır diye düşünüyorum.

Yaşar Nuri Sevgen:

Öncelikle ben fen bilimleri ve sosyal bilimlerinin geçmişinden biraz bahsetmek istiyorum. şöyle ki, aslında bildiğiniz gibi, sosyal bilimler 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadarki süreçte daha popüler bir sürecin içerisine girdiler. Fen bilimleri çalışmaları ise, bu sürecin öncesi ve sonrasında her daim vardı. Bilimsel çalışmalara baktığımızda geçmişten günümüze, krallar ve imparatorlar, bilimsel çalışma için finansal destek ayırmışlardır ve bilimi finanse etmişlerdir. Peki, bilimi niye finanse etmişlerdir? Yeni coğrafik alanlar bulmak, yeni kaynaklar elde etmek, yeni ticari alanları keşfetmek için bilimi finanse etmişlerdir. Dolayısıyla fen bilimlerinde öne çıkan olgulardan bir tanesi şu olmaya başlıyor: Aslında bilimsel bir çalışmanın ortaya çıkarmış olduğu bir bilginin doğruluğun ya da gerçekliğinden daha çok mesele, onun kullanışlılığıdır. Yani bilimin araçsallaşması diyebiliriz. Kısacası, bu süreci destekleyen, finanse eden kurumsal yapı, ideoloji ya da her neyse bilimi, kendisine yarar getirebilmesi için kullanmaktadır. Dolayısıyla bu durum, aynı zamanda bilimin sınırlanmasını da beraberinde getirmektedir. Günümüze

geldiğimizde de, özellikle 19. yüzyılın ortalarında sosyal bilimler bir gelişme ivmesi kazandı. Çünkü artık toplumu yönetmek ve idare etmek ile ilgili bazı kaygılı durumlar ortaya çıktı. Toplumun içerisinde bazı ciddi çelişkiler ortaya çıktı. Sosyal bilimlerin ilgi alanı olan toplumların temelinde olan sıkıntı, kaosu oluşması; sürekli değişim ve gelişim içerisinde olan toplumlarda çelişkiler ortaya çıkarıyor ve hiçbir zaman bir denge durumu söz konusu değildir. Bunu yönetmek için de sosyal bilimlere kaynak ayrılması gerekiyor ve sosyal bilimler alanında ciddi çalışmalar yapılması gerekiyor. Sosyal bilimlerle fen bilimleri arasında temel farklara değinecek olursak, bir takım tanımlamalar yapmamız gerekiyor. Örneğin pozitif bilim gibi. Pozitif bilim, karşısında bir de negatif bilim tanımlamasını ve kavramsallaştırmasını gerektirir. Dolayısıyla negatif bir bilim olamayacağına göre, pozitif bir bilim de yoktur. Pozitivist yaklaşımlar o bilimi, pozitif bir bilim yapmaz. Dolayısıyla pozitif yaklaşımlardan bahsedebiliriz; ama pozitif bir bilimden bahsedemeyiz. Temel olarak felsefeye haksızlık edildiğini düşünüyorum. Şöyle ki, bilim kendi başına kendi anlamını araştırmaz. Bu nedenle aslında felsefe dediğimiz şey, bilimsel düşünce ve yöntemleri açıklar. Dolayısıyla, felsefeyi bilimin ötesinde tutmanın da mümkünatı yoktur. Diğer taraftan sosyal bilimler ve fen bilimlerine bakacak olursak: aslında her ikisi de sistemlidir. Her ikisi de sistemi anlamaya çalışıyorlar. Hangi tip uyarılara, ne tür yanıtlar veriyoruz? Bunun için sistemi uyarırlar ve sistem bu uyarılara bir şekilde yanıt verir; o yanıtı bakarak sistemin parametrelerini kestirmeye çalışırlar. Fen bilimlerinde şöyle bir algı vardır: olaylara deterministik yaklaşır. Aslında fen bilimleri, olaylara deterministik yaklaşmaz, bir dönem bu şekilde yaklaşmıştır; fakat doğadaki olaylar deterministik değildir; tüm olaylar istatistikidir. Yani hangi durumda, neyin ortaya çıkacağını önceden kestirmeniz mümkün değildir. Biz laboratuvar ortamlarında şunu yapıyoruz: bir takım olguları analiz ederken, bildiğimiz bazı uyaranlar veriyoruz ve bu uyaranlar sonucunda sistem bize ne veriyor buna bakıyoruz. Buna bakarak sistemin parametrelerini kestirmeye çalışıyoruz. Ama şunu da gözlemliyoruz; her zaman diyelim ki aynı sistem A-A'nın vermiş olduğu yanıt ile B-A'nın vermiş olduğu yanıt aynı olmayabilir. Eğer deterministik olsaydı, bunların ikisinin de aynı olmasını beklerdik. Dolayısıyla bir olayı niteliksel ve niceliksel olarak ele aldığımızda, aslında doğadaki olayların hiçbirini niceliksel değildir; her biri nitelikselidir. Örneğin, Ahmet 2 metre boyundadır önermesi, aslında nitelin niceliksel olarak dönüştürülmüş

halidir. Niceliksel olarak ifade edilen her şey, insan zekâsının bir ürünüdür. Teoriler de benzerdir aslında. Teori dediğimiz şey, doğa yasaları değildir. Teoriler, doğanın yasalarını açıklamak için insan zihninin bir ürünüdür. Dolayısıyla teorilerin sürekli doğruluğundan bahsedilemez. Teori değişebilir. Teoriler bir takım varsayımlara dayanıyorsa, bu varsayımların da sürekli bir doğruya işaret ettiğini söyleyemeyiz. Dolayısıyla bu noktada bilim, nicelik üzerinde çalışmaya başlıyor. Bu noktada örneğin sosyal bilimler, kendisinin ürettiği olgularla ilgilenir; sosyal yapı, değer yargıları, kültür, vb gibi. Sosyal bilimlerde daha kaotik bir yapıdan bahsediliyor ve bu kaotik yapıdan bahsetmek, zaman zaman zorlu bir süreci beraberinde getiriyor. Ayırdıkları noktalar; ilgi alanları farklıdır. Birisi kendisinin kurgusal olarak oluşturduğu özneler üzerinden, fen bilimleri ise nesnelere üzerinden araştırmalarını sürdürür. Matematik dediğimiz şey soyuttur; aynı felsefe gibidir. Bir olayı ele alırsınız ve simgelerle, rakamlarla ve bazı kurallarla tanımlarsınız. Sosyal bilimlerden bu mümkün olabilir.

Mehmet Yakın:

Benim alanım reklamcılık. Reklam ne yapar? Aslında var olana bakar ve var olan üzerinden insanları ikna etmeye çalışır. Genel olarak sosyolojiden, psikolojiden, fen bilimlerinden ve sosyal bilimlerin diğer alanlarından faydalanır. Ben biraz daha farklı örnekler ile ifade etmeye çalışacağım derdimi. Örneğin bu salonun adı Aziz Sancar Salonu. Peki, bu salona neden Aziz Sancar adı verildi. Çünkü Nobel Barış Ödülü'nü kazandığı için. Nobel Ödülü neden verilmeye başlandı? Alfred Nobel'in yaşamına baktığımızda, fen bilimlerindeki sosyal bilimlere açmak gerektiğini görebiliyoruz. Alfred Nobel'in keşiflerine baktığımızda da, en önemlisinin dinamiti keşfetmiş olduğunu söyleyebiliriz. Aslında Nobel bu keşfi ile insanlığın daha iyi bir noktaya varmasını istiyordu. Ancak olaylar onun beklediği yönde ilerlemedi. Ne oldu? Dinamit artık savaşlarda kullanılmaya başlandı; insanlar ölmeye başladı. Ondan sonra Alfred Nobel, ben dinamiti bunun için yapmamıştım ve insanlar ölmeye başladılar? Acaba ne yapabilirim, diye kendisine sordu. Bir Nobel Vakfı kurdu ve bu vakıf, şu an İsveç Kraliyet Akademisi önderliğinde her yıl farklı bilim dallarında ödüller veriyor. Bu ödül dalları arasında; fen bilimleri, ekonomi, fizik, kimya gibi alanlar. Sosyal bilimlere geçişi ise Nobel'in bir hayli ilginç, ancak asıl geçtiği zaman İkinci Dünya Savaşı. Bu süreçte atom bombası patlıyor ve biz dünya olarak büyük bir şok yaşıyoruz.

Bu noktadan sonra, acaba atom bombasını nasıl patlatmayabiliriz yanıtını arıyoruz. Bu konu ile ilgili olarak, Amerikan Savaş Sanayii, paranın bir kısmını sosyal bilimlere ayırmanın anlamlı olacağını ön görüyor. Neden sosyal bilimlere ayıralım? Çünkü birisi, bir gün bir düğmeye bastığı zaman bütün dünya yok olabilir. Bütün dünyanın yok olmasını engellememiz lazım. Yani ne yapmamız lazım? Fen bilimlerini sosyal bilimlere açmamız lazım. Aslında başlığımızın tam tersi, öyle değil mi? Sosyal bilimleri, fen bilimlerine açmak. Fen bilimlerinin neden sosyal bilimlere ihtiyacı var? Özellikle eğitim ve yapay zekâ alanlarında çok farklı gelişmeler var. Geçmişe baktığımızda, İbn-i Haldun der ki, bütün bilimleri tek tek birer tuğla gibi düşünürsek ve o tuğladan bir tane bina yapsak, acaba o binanın çatısında ne olur? İbn-i Haldun, bina çatısında felsefenin olacağını söylüyor ve diyor ki, felsefe ile biz aslında bütün bilimlere, hem fen hem de sosyal bilimlere bakabiliriz. Bu açıdan baktığımız zaman, bilim felsefesi gerçekten önemli. Neden önemlidir? Çünkü bize mantığı sağlıyor. Biz mantık sayesinde hem fen hem de sosyal bilimler alanında üretim yapabiliyoruz.

Hüseyin Çelik:

Oturuma ara veriyoruz. Öğleden sonra 13.30'da 2. oturumla devam edeceğiz.

